

УДК 37.013.32:808.5

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-149-160

Кухарчук Ірина Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
літератури та методики навчання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна.
irina.kyx24@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2854-1429>

Лучкіна Любов Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
літератури та методики навчання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна.
lucljuba5@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4661-0392>

**РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ:
ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ**

Державний стандарт базової середньої освіти України, концепція Нової української школи ґрунтуються на компетентнісному підході як провідному, стратегічному напрямі, що спрямований на формування особистості, яка відзначається не лише обізнаністю в різних галузях науки, а й комунікабельністю, толерантністю, сучасним мисленням, відповідальністю за прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях, здатністю адаптуватися до умов сучасного суспільства, соціальних, професійних, духовно-моральних цінностей буття.

Оволодіння риторичною компетентністю – необхідна умова формування соціально активної особистості. Навчитися граматично правильно висловлювати думки та емоції за допомогою різноманітних засобів, дотримуватися мовленнєвої культури, усвідомлено створювати, вимовляти й рефлексувати авторсько-адресний текст мовленнєвого/ риторичного жанру відповідно до мети й ситуації публічного мовлення є важливими завданнями мовної освіти учнів.

Значний внесок у розроблення теорії й методики формування риторичної компетентності зробили відомі вчені-лінгводидакти

Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мацько, Л. Мамчур, В. Ницета, М. Пентилок, В. Шуляр та ін., що дозволило узагальнити та визначити теоретико-практичні проблеми: значення риторики в житті людини; науковий і категоріальний апарат риторики; історичний розвиток риторики як науки і як навчального предмета; зміст курсу риторики; методика навчання риторики в закладах освіти. Незважаючи на численні наукові пошуки, проблема формування риторичної компетентності учнів потребує подальшого опрацювання.

Аналізуючи результати публічних виступів старшокласників, можна констатувати, що багатьом учням важко привернути й утримати увагу аудиторії. У промовах учнів простежується відсутність логічності, послідовності та повноти розгортання думки. Мовлення характеризується уривчастістю, незакінченістю фраз, уживанням слів-паразитів, русизмів, неправильним наголошуванням слів тощо. У виступах не простежується тональна варіативність мовлення (підвищення і зниження) відповідно до теми, змісту, ситуативного навантаження; різнорівневе проголошення центральних і периферійних частин тексту для підсилення сприйняття емоційно-оцінної й предметно-логічної інформації. Учні старших класів не вміють підкреслювати значущість повідомлення доцільним і природним чергуванням гучного та тихого мовлення. У школярів не сформовані інтонаційні вміння: не виділяють найбільш важливу інформацію, не висловлюють емоційно ставлення до повідомлюваного. У більшості учнів відсутній контроль за власним мовленням. Аналіз усних висловлювань школярів засвідчив, що реальний стан володіння ресурсами української мови та основними законами риторики залежно від комунікативної мети недостатньою мірою відповідає сучасним вимогам до риторичної особистості.

Метою нашого дослідження є визначення змісту, структури риторичної компетентності та шляхів її формування в учнів.

Вищим рівнем комунікативної компетентності є риторична компетентність, яка відображає мовну й мовленнєву культуру. Це поняття ширше від риторичних знань, оскільки охоплює й знання історії риторики, і зв'язок мови та культури, і духовний світ особистості, і жанрово-стилістичні особливості текстів як продуктів мовленнєвої діяльності, і їх функціонування. У багатьох напрямках риторичний вплив звернений до глибинних структур мовної та мовленнєвої свідомості комунікантів і базується на культурних традиціях, національній самосвідомості та спеціальних знаннях.

Терміном «риторична компетентність» послуговуються в працях як дослідники риторики, лінгвісти, так і вчені-методисти, однак зміст цього поняття ще потребує уточнення, як і шляхи та умови формування риторичної компетентності.

Риторична компетентність охоплює знання про риторику, риторичні можливості мовних засобів і закономірності вживання їх у

мовленні; володіння риторичними вміннями; громадянський світогляд, що формується родиною, соціальним, природно-мовним та штучним середовищем; рефлексію; готовність особистості до активної діяльності.

У лінгводидактиці існують різноманітні трактування риторичної компетентності, яку характеризують як систему знань і вмінь, які визначають сукупність і ефективність стратегії й тактики мовлення та мовленнєвої поведінки (Н. Голуб); як найвищий рівень комунікативної компетентності, що забезпечує риторичну діяльність особистості як здатності свідомо відтворювати, вимовляти й рефлексувати авторсько-адресний текст відповідно до мети та ситуації публічного мовлення (Л. Горобець); як володіння людиною взаємопов'язаними якостями особистості, які визначають здатність до ефективного спілкування, особистісним ціннісним ставленням до спілкування і досвідом спілкування, спрямованого на здійснення особистісно та соціально значущої продуктивної діяльності (О. Сімакова); як коректну мовленнєву поведінку та невід'ємний складник комунікативної компетентності (О. Бабкіна) тощо.

В. Нищета наголошує, що риторична компетентність є вищим рівнем комунікативної компетентності й передбачає «володіння риторичними знаннями, уміннями та навичками, якостями особистості, що визначають здатність і готовність до ефективного та оптимального спілкування, реалізовані й закріплені в досвіді комунікативної та риторичної діяльності» (Нищета, 2015).

Уважаємо, що зміст поняття «риторична компетентність» необхідно розглядати в зіставленні з поняттям «комунікативна компетентність». Комунікативна компетентність – це знання, вміння і навички, необхідні для розуміння чужих і породження власних програм мовленнєвої поведінки відповідно до мети, сфери, ситуації спілкування. Комунікативна компетентність передбачає володіння всіма видами мовленнєвої діяльності, вміння переорієнтуватися в процесі спілкування з одного коду / стилю на інший залежно від умов спілкування, забезпечує базове оволодіння сучасною українською літературною мовою, на основі якої цілеспрямовано формуються спеціальні знання та вміння особистості. Немає сумніву в тому, що мовна й лінгвістична компетенції є базовими в формуванні комунікативної компетенції, а риторична компетенція – її складник.

Якщо комунікативна компетентність – це здатність і реальна готовність до спілкування відповідно до цілей, сфери та ситуацій; до мовленнєвої взаємодії та взаєморозуміння, то риторична – здатність усвідомлено створювати, вимовляти текст різних жанрів відповідно до мети і ситуації публічного мовлення. Це вищий рівень комунікативної компетенції.

Сьогодні в лінгводидактиці актуальним є питання про структуру риторичної компетентності та шляхи її формування. Найбільш

ґрунтовно цю проблему досліджено в працях Н. Голуб, І. Кучеренко, О. Кучерук, О. Корчової, В. Нищети, Л. Горобець та ін.

В. Нищета, досліджуючи структуру риторичної компетентності учнів, визначає такі компоненти: «мовні та риторичні знання щодо їх доцільного застосування в мовленнєвій діяльності (теоретико-практична площина); комунікабельність (ініціативність, здатність до активної комунікації) (площина активності); вправність у доборі стратегій і тактик спілкування (організаційно-методологічна площина); вправність у володінні експресивно-емоційними засобами мови для досягнення запланованого прагматичного результату (площина впливовості мовленнєвого акту); навички спілкування, комунікації відповідно до мовленнєвої ситуації; застосування вмінь використовувати обрані засоби для досягнення комунікативної мети (процесуально-діяльнісна площина); цінності, ціннісні орієнтації, духовність особистості (соціокультурна – морально-етична площина)» (Нищета, 2010).

На думку Л. Горобець, риторична компетенція охоплює установки особистості та риторичні здібності, знання системи мови, риторики як науки і знання про риторику, риторичні вміння, що співвідносяться з побудовою думки, розташуванням, словесним вираженням і відтворенням мовлення, рефлексію (Горобець, 2007). Дослідниця розглядає риторичну компетенцію у співвідношенні з комунікативною й визначає її як вищий рівень комунікативної компетенції, що забезпечує риторичну діяльність людини.

Л. Горобець розробила модель риторичної компетентності, що охоплює такі три компоненти:

1. Усвідомлений вибір комунікативної мети, стратегій, що реалізуються через комунікативно-риторичні тактики, які визначаються комунікативною ситуацією. На її думку, перший компонент риторичної компетенції доцільно актуалізувати з риторичними вміннями, співвідносними з утворенням думки: уміння вибрати тему; визначити комунікативний намір адресанта/адресата; визначити тип адресата, особливості публічного спілкування з ним; уміння розташувати факти/матеріал/аргументи відповідно до обраного типу мовлення, прогножуючи риторичні враження тощо.

2. Адекватний синтез мовлення як цілого тексту. Цей компонент дозволяє творцю забезпечити адекватний синтез його як цілого тексту. Другий компонент доцільно актуалізувати з вміннями, співвідносними з вираженням думки і виголошенням промови: вміннями визначити доречність вживання тієї чи іншої мовної одиниці в мовленнєвій ситуації; вміннями варіювати риторичними прийомами для ефективного спілкування з метою точного і правильного висловлення думки та впливати на інтелектуальні емоції слухачів/учасників усного діалогу/полілогу.

3. Володіння арсеналом жанрово-стилістичних засобів. Жанрова і стилістична усвідомленість – необхідна умова ефективної риторичної

діяльності, оскільки саме у виборі жанру й стилю реалізується прагматична установка творця тексту. Стилiстична установка вiдiграє пiд час створення тексту структуроутворювальну роль. Саме вона визначає i вiдбiр конкретних мовних засобiв, i характер, i тип розгортання теми, i її членування на мiкротеми, i вiдбiр ефективних у ситуацiї стратегiй побудови мовлення, якi зумовленi комунікативною метою та риторичним досвiдом оратора.

О. Корчова наголошує на тому, що структуру риторичної діяльності необхідно розглядати з урахуванням сучасних методологічних пiдходiв i принципiв формування риторичної компетентності. З огляду на це дослідниця пропонує такі компоненти риторичної компетентності майбутнього фахівця соціономічної сфери: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, етичний, операційно-технологічний, соціально-діяльнісний (Корчова, 2015).

Л. Мамчур, досліджуючи мовно-риторичну компетентність вчителя, виокремлює такі її складники: лексико-граматичну грамотність i багатство словникового складу; виразність стилістики та правильність вибору стилю й тону мовлення, уміння спілкуватися, управляти своїм мисленням i мовленням; володіння технікою висловлювання (постановка голосу, техніка дихання, тембр, наявність вiдповiдних динамічних вiдтiнкiв)» (Мамчур, 2013).

Л. Мацько зауважує, що необхідною умовою формування риторичної компетентності є знання про риторику як науку, історію її походження; система основних риторичних понять i термiнiв. На думку дослідниці, важливими риторичними вміннями є риторичний аналіз тексту рiзних типiв, визначення теми, тез, доказiв та мовних засобiв; використання власних знань i досвiду iнших промовцiв з метою продукування текстiв рiзних типiв мовлення вiдповiдно до ситуацiй; аналіз свого мовлення та врахування суспільної мовної практики (Мацько, 2006).

На думку М. Пентилюк, з метою успішного формування риторичних умiнь i навичок необхідно оволодіти знаннями з теоретичних основ риторики як науки, а також практичною риторикою, що характеризується рiзноманiтними видами писемного мовлення (дiловий лист, щоденникові записи, написання конспектiв, доповiдей, рефератiв, публіцистичних статей).

Аналіз поняття «риторична компетентність» у науковій літературі дозволив нам сформулювати його визначення як здатності особистості до риторичної діяльності з метою реалізації себе в професійному та соціально-культурному житті.

У нашому дослідженні риторична компетентність становить єдність таких складників: готовність i здатність школярiв успішно здiйснювати риторичну діяльність (*мотиваційний компонент*); системні риторичні знання (*когнітивний компонент*), уміння та навички (*діяльнісний компонент*).

Мотиваційний компонент передбачає формування інтересу до риторичної діяльності; готовність до здійснення риторичної діяльності; потребу в риторичній самореалізації та саморозвитку; прагнення до вдосконалення власної риторичної діяльності

Когнітивний компонент охоплює систему знань, зокрема базові поняття та категорії риторики (риторичний ідеал, закони риторики); знання механізмів, прийомів та засобів риторики; знання риторичних законів комунікації

Діяльнісний компонент охоплює вміння використовувати риторичні знання в мовленнєвій діяльності; уміння впливати на аудиторію чи окрему особистість; систему умінь і навичок риторичної діяльності; уміння розв'язувати комунікативні завдання у різноманітних ситуаціях.

Основне завдання навчання риторики – забезпечити розуміння основних елементів процесу мовленнєвого спілкування з метою вироблення вмінь і навичок, необхідних для ефективної мовленнєвої поведінки та вирішення комунікативних завдань в реальній ситуації спілкування. Риторичний аспект вивчення мови передбачає осмислення принципів і методів роботи над своїм мовленням, вміння застосовувати на практиці навички ораторської майстерності, переконувати іншими засобами мови і мовлення, демонструвати свою риторичну компетентність у формі закінчених мовленнєвих актів, що мають переконливу впливову дію.

В основу розробленої методичної системи формування риторичної компетентності покладено загальнодидактичні принципи (науковості, системності, наочності, доступності, зв'язку теорії з практикою та ін.). Окрім того, навчання риторичній мові має і свої, специфічні принципи, серед яких варто звернути увагу на такі: створення на уроках активного мовленнєвого середовища; навчання створенню тексту, орієнтованого на конкретного адресата; риторизації всього процесу навчання. Ці принципи є підґрунтям для вибору методів, прийомів, методичних засобів і форм навчання риторичної мови.

Формуванню риторичної компетентності сприяють такі **методи навчання**: *методи теоретичного вивчення риторичної мови* (ознайомлення з історією питання; опрацювання праць учених минулого та сучасності; відповіді на запитання, узагальнення матеріалу з риторичної мови тощо); *методи практичного вивчення риторичної мови* (відпрацювання артикуляції звуків у складі, слові, фразі; словниково-лексична робота; формулювання висловлювання, складання текстів; підготовка текстів до виступу; спостереження за мовленням дикторів, політиків, акторів та ін.; коригування та редагування текстів; виступи з доповідями, повідомленнями, оглядами; розігрування ситуацій; експеримент; робота з довідковою літературою; відвідування лекцій і виступів досвідчених ораторів з метою подальшого риторичного аналізу; складання смислової

схеми мовлення з використанням досліджуваних моделей тощо); *методи теоретико-практичного вивчення риторики* (складання пам'яток, схем і таблиць; аналіз виступів однокласників; аналіз текстів; побудова алгоритму дій тощо); *активні методи навчання риторики*, що дозволяють виробити в учнів уміння здійснювати взаємодію з іншими членами суспільства, сприймати чуже мовлення, створювати текст, орієнтуючись на потенційних однодумців і опонентів на докомунікативному, комунікативному, посткомунікативному рівнях комунікації.

Формування риторичної компетентності в учнів повинно здійснюватися поетапно. На етапі *спостереження* учні мають можливість ознайомитися з теоретичними відомостями з риторики, аналізувати запропоновані тексти-зразки, створювати схему риторичного виступу, аналізувати вербальні та невербальні засоби впливу тощо. У процесі *моделювання* школярі навчаються скорочувати, доповнювати, редагувати риторичні тексти; добирати словесні та несловесні засоби з урахуванням вимог мовленнєвої ситуації; коректувати інтонацію (темп, тембр, голос), міміку та жести відповідно до мети виступу. На *творчому* етапі учні безпосередню долучені до ведення диспутів (дискусій, бесід), виступів із презентаціями, захисту проєктів, проведеннях риторичних ігор, експериментів.

Формуванню риторичної особистості сприяє застосування системи вправ аналітичного, мовленнєво-комунікативного, творчого характеру та риторичних задач.

На першому етапі доцільно використовувати *аналітичні вправи*, спрямовані на формування необхідних знань про риторичну. Вони передбачають завдання, що спрямовані на навчання *логічним основам риторики* (визначати основні поняття риторики; складати й аналізувати план запропонованого тексту; аналізувати логічний аспект текстів публічних виступів; аналізувати текст із метою виявлення в ньому порушень законів логіки; аналізувати тексти з метою виявлення в них різних видів і способів аргументації, помилок в аргументації); *лінгвістичним основам риторики* (визначати й обґрунтовувати жанр і вид мовлення; знаходити тропи, риторичні фігури в художній літературі, у фрагментах промов ораторів, а також приклади крилатих слів і виразів; будувати риторичний період за запропонованою схемою; зіставляти аналізовані тексти); *психологічним і психолінгвістичним основам риторики* (підготувати виступ з коротким повідомленням; підготувати виступ реферативного характеру; проаналізувати мовлення з точки зору використання в ньому риторичних прийомів).

Отже, аналітичні вправи зорієнтовані на формування в учнів загальнориторичних умінь. Завдання повинні послідовно відпрацьовувати кожний етап роботи з підготовки виступу, риторичного аналізу зразків мовлення різних ораторів, засвоєння способів і прийомів аргументації тощо.

На другому етапі формування риторичної компетентності доцільно використовувати *мовленнєво-комунікативні вправи*, спрямовані на формування і розвиток умінь і навичок, що пов'язані з підготовкою і виголошенням промов. З цією метою пропонуємо завдання на розрізнення риторичних жанрів, аналіз мовленнєвих ситуацій, виявлення особливостей говоріння та слухання, оволодіння мистецтвом діалогу як методу взаємодії, засвоєння екстралінгвістичних засобів комунікації, мовленнєвої культури й етики. Мовленнєво-комунікативні вправи передбачають завдання, що спрямовані на навчання *логічним основам риторики* (побудова схем, алгоритмів послідовності підготовки до публічного виступу та його виголошення; складання плану виступу на запропоновану тему; спростування тверджень; складання мікротекстів з використанням різних способів аргументації; написання промов на запропоновану тему); *лінгвістичним основам риторики* (контролювати правильність вимови звуків; правильне наголошування слів; складання персональних орфоепічних словників; пояснення значення запропонованих слів; побудова речень із багатозначними словами; побудова синонімічних рядів; пояснення значення слів-паронімів; стилістичне редагування тексту; побудова мікротексти з використанням у них прислів'їв, приказок, фразеологізмів, засобів іронії та гумору; складання цілісного тексту запропонованого виду (жанру)); *психічним і психолінгвістичним основам риторики* (супровід тексту відповідними жестами; підготовка й виголошення тексту; моделювання й аналіз типових мовленнєвих ситуацій; підготовка й виголошення публічного виступу на самостійно обрану тему; колективний аналіз публічних виступів).

Отже, мовленнєво-комунікативні вправи спрямовані на вивчення основних положень практичної риторики як науки, особливостей особистісної взаємодії учасників спілкування та відпрацювання риторико-комунікативних умінь учня-ритора.

Третій етап формування риторичної компетентності спрямований на розвиток в учнів умінь риторичної рефлексії, актуалізації критичного осмислення своєї промови в цілому. *Комунікативно-творчі* вправи спрямовані на виявлення мовленнєвих переваг і недоліків як оратора, співвіднесення власної мовленнєвої діяльності до вимог, які висуваються до випускника школи, виявлення причин успіхів і невдач в мовленнєвій діяльності. Серед комунікативно-творчих вправ можна виокремити завдання, що спрямовані на розвиток навичок володіння голосом (удосконалення мовленнєвого дихання, сили голосу, інтонації; читання тексту з чіткою вимовою виділених приголосних; читання віршованого тексту вголос з різним темпом, висотою, гучністю тощо; постановка логічних наголосів, пауз у тексті; виголошення короткого публічного виступу на самостійно обрану тему з демонстрацією вимовних особливостей виступу, колективний аналіз виступу).

Творчі вправи є важливим видом роботи на завершальному етапі формування риторичних умінь та забезпечують перехід до розв'язання риторичних задач.

Риторичні задачі – це такий вид навчальних завдань, виконання яких спрямоване на створення висловлювання з урахуванням всіх компонентів мовленнєвої ситуації (на відміну, наприклад, від твору, для написання якого школярам часто дається тільки тема, визначається предмет мовлення). Ці компоненти в лінгвістиці називають інтенцією (завдання висловлювання / комунікативний намір), предмет мовлення, образ автора, уявлення про адресата, умови спілкування. Риторичні задачі можуть бути складені з будь-якої теми (що забезпечує їх повторюваність, системність), передбачають дії з вибору доречних, правильних, точних мовних засобів (що дозволяє підтримувати предметну спрямованість риторизації, а також реалізувати функціональний підхід до вивчення української мови). Як вид комунікативно-творчої діяльності риторична задача вчить гнучкій, доречній мовленнєвій поведінці. На відміну від мовленнєвих вправ, риторичні задачі ґрунтуються на розв'язанні комунікативно-ситуативних завдань, що розвивають діалогічні, когнітивно-комунікативні здібності учнів. Наприклад: Уявіть таку ситуацію: батьки купили вам новий телефон (або іншу річ). Розкажіть про цю подію своєму другові (подрузі). Який буде ваш комунікативний намір? Яка інформація переважатиме? А тепер повідомте це людині, яка хоче купити такий самий телефон і хоче все детально дізнатися про нього. Чи зміниться ваше завдання? Якого типу інформація буде переважати в першому випадку? А в другому?

Отже, запропонована система вправ спрямована на формування риторичної особистості, здатної визначати предмет риторики; розкривати динаміку розвитку риторики як науки в системі гуманітарної освіти; визначати види і жанри красномовства, виявляти їх специфіку; обґрунтовувати тип і характер ораторського мовлення; виділяти предмет мовлення, обґрунтовувати мету і завдання; добирати факти, аргументи для доведення своєї позиції; логічно правильно будувати риторичний твір, чітко визначати його частини, обсяг, тематичні та тимчасові межі; встановлювати контакт зі слухачами, урахувавши їхні інтереси, потреби; лінгвістично коректно будувати риторичний твір відповідно до стилю, жанру мовлення, мети й намірів оратора; правильно використовувати лексичні, морфологічні засоби для створення образного мовлення, його гармонії й милозвучності; виголошувати промову з урахуванням законів володіння голосом, диханням, мімікою, жестами, позою, почуттями і настроєм; використовувати відповідний до стилю, жанру, форми тип інтонації; вести переговори, ділові бесіди, ділові зустрічі; організувати дискусію; аналізувати публічний виступ з точки зору відповідності меті та умовам спілкування.

Здобуті результати нашого дослідження доповнюють й удосконалюють теорію та методику формування риторичної компетентності й водночас можуть слугувати підґрунтям для глибшого дослідження окремих її аспектів. Перспективним для подальших пошуків у напрямі дослідження вважаємо розроблення спецкурсу для учнів старших класів.

Список використаної літератури

1. Ницета В. Формуємо риторичні вміння та риторичну компетентність : програма дослідно-експериментального навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 7-8. С. 66–73. **2. Ницета В.** Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2010. № 22 (209). Ч. II. С. 93–98. **3. Горобец Л. Н.** Педагогическая риторика: теория и практика обучения студентов-нефилологов риторической компетенции : монография. Армавир : Редакционно-издательский центр АГПУ, 2007. 152 с. **4. Корчова О. М.** Структурно-змістові складники риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал /* голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 6 (50). С. 196–206. **5. Мамчур Л.** Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 8. Ч. 2. **6. Мацько Л. І., Мацько О. М.** Риторика : навч. посібник. 2-ге вид., стер. Київ : Вища школа, 2006. 311 с. **7. Пентилюк М.** Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. URL: https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/8/7123/7123.pdf (дата звернення: 28.10.2021).

References

1. Nyshcheta, V. (2015). Formuiemo rytorychni vminnia ta rytorychnu kompetentnist: prohrama doslidno-eksperymentalnoho navchannia ukrainskoi movy [Form rhetorical skills and rhetorical competence: program of research and experimental teaching of the Ukrainian language]. *Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy – Ukrainian language and literature in Ukrainian schools*, 7-8, 66-73 [in Ukrainian]. **2. Nyshcheta, V.** (2010). Rytorychna kompetentnist uchniv zahalnoosvitnikh shkil yak pedahohichna problema [Rhetorical competence of secondary school students as a pedagogical problem]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedahohichni nauky) – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University (Pedagogical Sciences)*, 22 (209), II, 93-98 [in Ukrainian]. **3. Gorobec, L. N.** (2007).

Pedagogicheskaya ritorika: teoriya i praktika obucheniya studentov-nefilologov ritoricheskoy kompetencii [Pedagogical rhetoric: theory and practice of teaching non-philological students rhetorical competence]. Armavir: Redakcionno-izdatel'skiy centr AGPU [in Russian].

4. Korchova, O. M. (2015). Strukturno-zmistovi skladnyky rytorychnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery [Structural and semantic components of rhetorical competence of future specialists in the socioeconomic sphere]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: theory, history, innovative technologies*, 6 (50), 196-206 [in Ukrainian].

5. Mamchur, L. (2013). Formuvannia movno-rytorychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia-slovesnyka [Forming linguistic and rhetorical competence of future language and literature teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Problems of training a modern teacher: collection of scientific works of the Pavel Tychina Uman State Pedagogical University*, 8, 2 [in Ukrainian].

6. Matsko, L. I., & Matsko, O. M. (2006). Rytoryka [Rhetoric]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

7. Pentyliuk, M. Rol tekstu u formuvanni rytorychnykh umin i navychok uchniv [The role of the text in forming students' rhetorical skills and abilities]. Retrieved from https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/8/7123/7123.pdf [in Ukrainian].

Кухарчук І. О., Лучкіна Л. В. Риторична компетентність учнів: зміст, структура та шляхи формування

У статті досліджено особливості формування риторичної компетентності учнів. Розкрито сутність риторичної компетентності як здатності особистості до риторичної діяльності з метою реалізації себе в професійному та соціально-культурному житті. Представлено погляди вчених-методистів на зміст і структуру риторичної компетентності. На основі аналізу праць з теми дослідження визначено основні складники риторичної компетентності: мотиваційний компонент (усвідомлення значення риторичної діяльності в майбутньому особистісному житті та професійному становленні); когнітивний компонент (системні риторичні знання), діяльнісний компонент (риторичні вміння і навички). Представлено методи теоретичного, практичного та теоретико-практичного вивчення риторики. Запропоновано систему аналітичних, мовленнєво-комунікативних, творчих вправ і риторичних задач.

Ключові слова: риторика, риторична компетентність, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, діяльнісний компонент.

Кухарчук И. А., Лучкина Л. В. Риторическая компетентность учащихся: содержание, структура и пути формирования

В статье исследованы особенности формирования риторической компетентности учащихся. Раскрыта сущность риторической

компетентности как способности личности к риторической деятельности с целью реализации себя в профессиональной и социально-культурной жизни. Представлены взгляды ученых-методистов на содержание и структуру риторической компетентности. На основе анализа работ по теме исследования определены основные составляющие риторической компетентности: мотивационный компонент (осознание риторической деятельности в будущей личной жизни и профессиональном становлении); когнитивный компонент (системные риторические знания), деятельностный компонент (риторические умения и навыки). Представлены методы теоретического, практического и теоретико-практического изучения риторики. Предложена система аналитических, речево-коммуникативных, творческих упражнений и риторических задач.

Ключевые слова: риторика, риторическая компетентность, мотивационный компонент, когнитивный компонент, деятельностный компонент.

Kukharchuk I., Luchkina L. Students' rhetorical competence: content, structure and ways of formation

The article examines the formation features of students' rhetorical competence. The essence of rhetorical competence as the individual ability to rhetorical activity in order to realize himself in professional and socio-cultural life is revealed. The methodological scholars' views on the content and structure of rhetorical competence are presented. Based on the analysis of works on the research topic it is identified the main rhetorical competence components: motivational component (awareness of the importance of rhetorical activity in future personal life and professional development, students' readiness and ability to perform rhetorical activities successfully); cognitive component (systemic rhetorical knowledge that is basic for the rhetorical competence formation), activity component (rhetorical skills and abilities that ensure the rhetorical activity effectiveness). Methods of rhetorical competence formation are presented: methods of theoretical rhetoric study, methods of practical rhetoric study, methods of theoretical and practical rhetoric study. The exercises system of analytical, speech-communicative, creative character and rhetorical tasks is characterized. The gradual rhetorical competence formation through the application of tasks aimed at teaching the logical, linguistic and psychological and psycholinguistic rhetoric foundations is proposed.

Key words: rhetoric, rhetorical competence, motivational component, cognitive component, activity component.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.